

ІСТОРІЯ НАУКИ. ПЕРСОНАЛІЇ

УДК 58(477.46-21) Вакар

doi: 10.25128/2078-2357.24.3–4.11

Т. В. МАМЧУР, М. І. ПАРУБОК, М. М. ФІТКАЛЕНКО

Уманський національний університет садівництва

вул. Інститутська, 1, м. Умань, Черкаська область, 20301

e-mail: mamchur-tv@ukr.net, m.parubok69@gmail.com, marifigol1957@gmail.com

ПАМ'ЯТІ УМАНЬСЬКОГО БОТАНІКА ВАКАР ТЕТЯНИ БОРИСІВНИ (01.11.1943–10.05.2010)

У статті за архівними матеріалами наведено біографічні дані уманського ботаніка, кандидата сільськогосподарських наук, доцента, завідувача кафедри ботаніки Уманського сільськогосподарського інституту (нині Уманський національний університет садівництва) Тетяни Борисівни Вакар (01.11.1943–10.05.2010 рр.).

Висвітлено життєвий, науковий і педагогічний шлях Т. Б. Вакар, яка зробила вагомий внесок у розвиток наукової та навчальної роботи кафедри ботаніки. Сфера наукових інтересів – ботаніка.

Любов до рослин ще з дитинства її прививав батько – доктор біологічних наук, професор Борис Анатолійович Вакар. Він пов'язав своє життя з наукою ботанікою, обіймав посаду завідувача кафедри та передавав свій досвід доньці, яка пройшла шлях від асистента до доцента, працюючи з ним у сільськогосподарських інститутах. Вона зростала як педагог, науковець, а практична діяльність збагатила багаж знань у вивченні флори, які передавала своїм студентам.

Численні переїзди родини сприяли ознайомленню з флорою різних місцевостей, що примножило фаховий рівень науковиці. Дендрологічний склад дендропарку «Софіївка», який розташований поруч з Уманським сільськогосподарським інститутом, її вабив та надихав.

Основною діяльністю Т. Б. Вакар була педагогічна діяльність, яка її повністю поглинала. Лекції, лабораторні заняття, польові практики доцента відзначалися високофаховою науковою й викладацькою майстерністю. Упродовж багатьох років разом із студентами вона здійснювала ботанічні екскурсії, вивчала місцеву флору. Свої наукові здобутки дослідниці висвітлювала у наукових працях.

За спогадами колег та студентів, Тетяна Борисівна була висококваліфікованим ботаніком, чуйним викладачем, завжди була віддана своїй справі. Уміння та навички теоретичного і практичного матеріалу вона пов'язувала із сільськогосподарським виробництвом, постійно підвищувала свій фаховий рівень.

Наукова-педагогічна діяльність Тетяни Борисівни в Умані на посаді завідувача кафедри ботаніки дозволила зміцнити матеріально-технічну базу, поповнити колекції рослин ботанічного розсадника та гербарію (UM), які нині продовжують свою діяльність і є науково-навчальною спадщиною університету. Вона завжди була толерантна, дисциплінована, вимоглива до себе і своїх колег, користувалася авторитетом.

Ключові слова: Т. Б. Вакар, науковець, викладач, завідувачка, ботанік.

10 травня 2010 року на 96 році життя пішла у засвіти уманський ботанік Тетяна Борисівна Вакар, кандидат біологічних наук, доцент, завідувач кафедри ботаніки Уманського сільськогосподарського інституту. До кінця життя вона була віддана своїй улюбленій справі – ботаніці.

Народилася Тетяна Борисівна 1 листопада 1914 р. у селі Велика Липовиця Тамбовської області у сім'ї службовців. У 1924 р. з родиною переїхала до міста Омськ. Відмінне завершення навчання у школі 1931 р. сприяло вступу до Томського державного університету на біологічний факультет. У 1937 р. після закінчення навчання отримала диплом з відзнакою та вступила до аспірантури за спеціальністю «Фізіологія і хімія рослин». Саме її батько, Борис Анатолійович Вакар, доктор біологічних наук, професор, науковець у галузі ботаніки, привив доньці любов до науки ботаніки. У зв'язку з його роботою у Ленінградському сільськогосподарському інституті, родина була змушена у 1938 р. переїхати. Тетяна Борисівна до 1941 р. працювала на посаді мікробіолога на вітамінному заводі, але згодом його було евакуйовано. Далі вона почала працювати разом з батьком в інституті на посаді старшого лаборанта, асистента кафедри ботаніки. У важкі роки війни 1942 р. інститут і працівники були евакуйовані до Пермського сільськогосподарського інституту. До міста Тетяна Борисівна разом із родиною повернулася лише після його звільнення у 1944 р.

У 1945 р. стан здоров'я батька Тетяни Борисівни погіршився і лікарі порадили переїхати до міста Горки (Білорусія), де вони обоє влаштувалися на кафедру ботаніки Білоруського сільськогосподарського інституту. У навчальному закладі вона продовжила свою науково-педагогічну діяльність на кафедрі спочатку асистентом, згодом старшим викладачем. На базі навчального закладу Тетяна Борисівна захистила кандидатську дисертацію й здобула науковий ступінь кандидата сільськогосподарських наук. На той час вона читала курс ботаніки на зоотехнічному факультеті і там доля звела її із майбутнім чоловіком – Кавцевичем Сергієм Миколайовичем. У 1949 р. подружжя вимушено переїздить до міста Новочеркаськ Ростовської області. Педагогічну діяльність Тетяна Борисівна продовжила у Новочеркаському зооветеринарному інституті, її було обрано за конкурсом на посаду в. о. доцента кафедри ботаніки

(1949–1950 рр.). Вона читала лекції, проводила лабораторно-практичні заняття, навчальну практику, прививаючи любов до рослин студентам зоотехнічного та ветеринарного факультетів.

З вересня 1950 р. Т. Б. Вакар здійснила переїзд в місто Умань Черкаської області. Науково-педагогічну діяльність Тетяна Борисівна до останніх років свого життя провадила в Уманському сільськогосподарському інституті спочатку на посаді асистента, згодом доцента (з 1951 р.) та завідувачки кафедри ботаніки (з вересня 1962 р.). У перші дні перебування в Умані, за спогадами її доньки Наталії, Тетяна Борисівна відвідала дендропарк «Софіївка» (нині Національний дендрологічний парк «Софіївка» НАН України) для ознайомлення з місцевою флорою.

Т. Б. Вакар у спогадах студентів згадується як висококваліфікований ботанік, чуйний викладач, віддана своїй справі. Подання нею теоретичного і практичного матеріалу завжди було пов'язано із сільськогосподарським виробництвом.

Перебуваючи на посаді завідувача кафедри ботаніки, у 1962–1979 рр., Тетяна Борисівна внесла вагомий вклад у розвиток її наукової та навчальної роботи. Матеріально-технічна база стала однією із перших в інституті, де було здійснено розробку методик програмного вивчення курсу ботаніки та ведення аудиторного заняття із застосуванням технічних засобів і програмного забезпечення. Цьому вона завдячує своєму чоловікові, викладачу кафедри механізації, який допоміг розробити механізовані планшети з метою безмашинного контролю знань. Вони були змонтовані з двох електроцифрових тренажерів: один зі змінною програмою, а другий – великий тренажер з систематики квіткових рослин.

Тетяна Борисівна була толерантна, дисциплінована, вимоглива до себе і своїх колег, користувалася авторитетом серед них і студентів, завжди підвищувала свій фаховий рівень.

Завдяки чуйному контролю Тетяни Борисівни були збережені історичні колекції гербарію Уманського національного університету садівництва (УМ). Необхідно зазначити, що поповнення фондів гербарними зборами було здійснено разом зі студентами під час експедиційних маршрутів у процесі вивчення флори Умані, професійно їх визначено та оформлено.

Наукова робота Т. Б. Вакар була пов'язана з криптологією, учена досліджувала мейоз диплоїдних і поліплоїдних форм зернових злаків; вивчала бур'яни польових культур у співпраці з кафедрою агрохімії і ґрунтознавства, а в останні роки – проблеми вищої школи за темою: «Використання технічних засобів і наочних матеріалів у навчальному процесі». Результати досліджень було висвітлено у наукових працях, методичних рекомендаціях.

Під її керівництвом доглядали та поповнювали новими рослинами й колекційний ботанічний розсадник, де викладачі та студенти проводили науково-дослідну роботу, описували фенологічні спостереження, збирали гербарні зразки, оприлюднювали у дипломних роботах.

Куратор ботанічного розсадника М. І. Парубок і куратор гербарію (УМ) Т. В. Мамчур продовжують підтримувати роботу Т. Б. Вакар з утримування колекцій, які кожного року поповнюються й слугують пам'яттю про вчену-ботаніка.

Студенти Т. Б. Вакар стали відомими науковцями, доцентами та професорами, які й донині працюють у початковому закладі та теплими словами згадують її як порядну, виховану, толерантну, інтелігентну особистість. Вона прививала їм знання та любов до рослин.

Уманський національний університет садівництва підтримує історичну традицію ведення календарних пам'ятних дат, приурочених до дня народження науково-педагогічних працівників ЗВО, висвітлює їх вклад у розвиток науки та навчального закладу. Для проведення конференцій, круглих столів залучають студентів. У 2024 році Тетяні Борисівні виповнилося б 110 років. Тому з нагоди 180-річчя навчального закладу колектив кафедри біології та бібліотеки університету провели круглий стіл «У серцях вихованців назавжди» у рамках проєкту «Імена великих і незнаних», який був приурочений роковинам Тетяни Борисівни Вакар. Запрошені її учні та студенти першокурсники, які вивчають дисципліну ботаніку, пізнали історичну спадщину навчального закладу та внесок відомого науковця-ботаніка.

Похована Т. Б. Вакар на кладовищі «Софіївська Слобідка» міста Умані. Світла пам'ять про неї завжди буде у наших серцях.

1. Біля витоків ботанічного розсадника Уманського національного університету садівництва : монографія / авт.-упоряд. Т. В. Мамчур, Г. А. Чорна, М. І. Парубок, О. В. Свистун, Н. В. Михайлова; за ред. д-ра с.-г. наук В. П. Карпенка. Умань : Видавець Сочінський М. М., 2023. 447 с.
2. Мамчур Т. В., Карпенко В. П., Парубок М. І., Свистун О. В. Вчені-ботаніки Уманського національного університету садівництва та їх наукові дослідження (1844–2016) : монографія (присвячується 95-річчю створення кафедри ботаніки) [за ред. В. П. Карпенка]. Умань : ВПЦ «Візаві», 2017. 280 с., іл.
3. Мамчур Т. В., Парубок М. І., Свистун О. В. Пам'яті Тетяни Борисівни Вакар (до 100-річчя від дня народження). *Перспективи розвитку лісового і садово-паркового господарства*: Четверті Анненковські читання (м. Умань, 3–4 жовтня 2019). Умань : Видавець Сочінський М. М., 2019. С. 180–184.

References

1. Bilia vytokiv botanichnoho rozsadnyka Umanskoho natsionalnoho universytetu sadivnytstva : monohrafiia / avt.-uporiad. T. V. Mamchur, H. A. Chorna, M. I. Parubok, O. V. Svystun, N. V. Mykhailova; za red. d-ra s.-h. nauk V. P. Karpenka. Uman : Vydavets Sochinskyi M. M., 2023. 447 s. [in Ukrainian]
2. Mamchur T. V., Karpenko V. P., Parubok M. I., Svystun O. V. Vcheni-botaniky Umanskoho natsionalnoho universytetu sadivnytstva ta yikh naukovy doslidzhennia (1844–2016): monohrafiia (prysviachuetsia 95-richchiu stvorennia kafedry botaniky) [za red. V. P. Karpenka]. Uman : VPTs «Vizavi», 2017. 280 s., il. [in Ukrainian]
3. Mamchur T. V., Parubok M. I., Svystun O. V. Pamiati Tetiany Borysivny Vakar (do 100-richchia vid dnia narodzhennia). *Perspektyvy rozvytku lisovoho i sadovo-parkovoho hospodarstva* : Chetverti Annenkovski chytannia (m. Uman, 3–4 zhovtnia 2019). Uman : Vydavets Sochinskyi M. M., 2019. C. 180–184. [in Ukrainian]

T. V. Mamchur, M. I. Parubok, M. M. Fitkalenko

Uman National University of Horticulture, Ukraine

IN MEMORY OF UMAN BOTANIST VAKAR TETYANA BORYSIVNA (01.11.1943–10.05.2010)

The article, based on archival materials, presents the biographical profile of Tetiana Borysivna Vakar (01.11.1943–10.05.2010), a prominent botanist from Uman, Candidate of Agricultural Sciences, Associate Professor, and Head of the Department of Botany at the Uman Agricultural Institute (now Uman National University of Horticulture).

The article explores the life, scientific contributions, and teaching career of T. B. Vakar, who played a pivotal role in the advancement of scientific research and education within the Department of Botany. Her primary research interests lay in botany.

T. B. Vakar's passion for plants was nurtured from childhood by her father, Professor Borys Anatoliiovych Vakar, a Doctor of Biological Sciences and a leading figure in botany. As the head of a botanical department, he mentored his daughter, who progressed from assistant to associate professor, working alongside him in various agricultural institutes. Over the years, she developed as both a teacher and a scientist, enriching her practical and theoretical knowledge of flora and passing it on to her students.

Her family's extensive travels exposed her to diverse floral ecosystems, enhancing her scientific expertise in plant identification and taxonomy. This exposure further refined her research skills. Eventually, Ukraine became the final destination of her professional journey. The rich botanical diversity of Uman, its surroundings, and the remarkable dendrological collections of the Sofiivka Arboretum, adjacent to the Uman Agricultural Institute, profoundly influenced and inspired her work. Teaching remained the cornerstone of T. B. Vakar's career. Her lectures, laboratory classes, and field practices were distinguished by scientific rigor and pedagogical excellence. For years, she conducted botanical excursions with her students, actively engaging them in the study of local flora. She documented her research findings in numerous scientific publications.

According to colleagues and students, Tetiana Borysivna was recognized as a highly skilled botanist, a dedicated educator, and a committed researcher. She consistently integrated theoretical knowledge with practical applications in agricultural production while continuously enhancing her professional expertise.

As head of the Department of Botany, she significantly contributed to strengthening the department's infrastructure, enriching the plant collections of the Botanical Nursery and Herbarium (UM). These collections, now part of the university's scientific and educational legacy, continue to serve as valuable resources for research and learning.

Tetiana Borysivna was widely respected for her professionalism, discipline, and high standards. She maintained tolerance and fairness, holding both herself and her colleagues to exacting standards. Her dedication to botany and education left a lasting impact on the academic and scientific community of Uman.

Key words: T. B. Vakar, scholar, teacher, head of the department, botanist.

Надійшла 28.10.2024.